

УДК 94 (477.83.86)
ББК 63.3 (4 Укр.) 52

Лілія Шологон

**ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНСЬКИХ ТОВАРИСТВ
ГАЛИЧИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РУХУ
УКРАЇНЦІВ КРАЮ У 60-х рр. ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

У статті аналізується зміст періодичних видань українських студентських товариств Галичини 60-х рр. ХІХ – початку ХХ ст. Автор зробила спробу з'ясувати як висвітлювали на їхніх сторінках різні аспекти національно-культурного руху українців краю впродовж зазначеного часового проміжку.

Ключові слова: періодичні видання, українські студентські товариства, Галичина, національно-культурний рух.

Серед видань українських громадських товариств краю другої половини ХІХ – початку ХХ ст. не можна оминати увагою періодику, яку видавали українські студентські об'єднання. Адже вона дає можливість дослідникам прослідкувати за видавничою діяльністю таких організацій, дізнатися чимало нового про події із життя української молоді, з'ясувати найважливіші напрямки праці молодіжних об'єднань впродовж зазначеного часового проміжку, тому, безперечно, заслуговує на увагу дослідників.

Метою статті є аналіз змісту періодичних видань українських студентських товариств і виявлення на їхніх сторінках матеріалів, що розривають різні аспекти національно-культурного руху українців краю.

Обрана тема не залишилася поза увагою дослідників. Зокрема, в працях українського зарубіжного вченого А.Животка [8], сучасних науковців В.Благого [1], М.Галушко, М.Романюка [15], І.Гурака [5] та інших висвітлено ряд аспектів видавничої діяльності українських студентських товариств краю у 60-х рр. ХІХ – на початку ХХ ст. Однак комплексного розв'язання вона ще не отримала в українській історіографії.

Оскільки студентська преса залежить безпосередньо від студентського життя, то, на думку одного з її дослідників В.Благого, є очевидним, що вона бере свої витoki від перших активних проявів діяльності молоді. Вони мали місце на початку 60-х рр. ХІХ ст. і зводилися до демонстрації українським студентством своєї національної ідентичності в стінах Львівського університету і на вулицях міста через носіння шароварів і вишитих сорочок. У цей час зародився і народівський рух, в який активно включилися студенти, які об'єднувалися у таємні гуртки [1, с.423].

Одна з найвпливовіших таких таємних організацій “Молода Русь”, що була заснована у Львові 1861 р., видавала часопис “Мета”. Газета виходила у світ протягом 1863–1865 рр. Загалом, це був цікавий громадсько-політичний часопис, в якому містилося чимало інформації про національно-культурний рух в Галичині. Назвати його студентським можемо лише умовно, беручи до уваги, що в редакційному комітеті, на чолі з Ксенофонтом Климковичем, були виключно студенти. Проте він мав неабиякий вплив на студентську молодь краю і сприяв її об'єднанню навколо народівських ідей [1, с.424].

Перший студентський часопис “Друг” видало русофільське товариство “Академічний кружок” у 1874–1877 рр. Впродовж перших років виходу у світ журнал був типовим русофільським виданням, що друкувався етимологічним правописом, пропагував ідеї історичної і культурної єдності українців та росіян. Загалом, часопис “Друг” в цей період складно було назвати виразником інтересів українського студентства. Проте з осені 1875 р. видання стало еволюціонувати в народницькому напрямі. В першу чергу цьому сприяли зміни у керівництві “Академічного кружка”, де провід перейшов до українофілів. Не останню роль в ідейній переорієнтації видання відіграли і листи

М. Драгоманова до редакції часопису “Друг”, де він, серед іншого, гостро критикував його зміст та мову публікацій [7, с.400]. В результаті, з середини 1876 р. Найвпливовішими в редакційному комітеті “Друга” стали І.Белей, В.Левицький, М.Павлик, І.Франко [15, с.320]. Часопис почали друкувати народною мовою, тут з’явилися цікаві художні твори, значно змістовнішими стали повідомлення окремих рубрик.

Заслужувала уваги літературна частина журналу. Зокрема, вже з третього числа за 1874 р. до останнього за 1877 р. тут публікував свою поезію та прозу, тоді ще початківець в літературі, І.Франко. Немало його творів була підписано псевдонімами і криптонімами. Також на сторінках “Друга” вмістили праці багатьох російських письменників: І.Тургенєва, М.Чернишевського, М.Салтикова-Щедрина, М.Гоголя, М.Лермонтова.

Одні з найкращих своїх публіцистичних праць в часописі опублікував М.Павлик. Зокрема, в 1876 р. тут побачила світ його історико-літературна стаття “Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині”. Про особливу роль матері у вихованні дітей написав І.Франко у праці “Женщина-мати” [20]. В “Друзі” знаходимо ряд публікацій, де відстоювалася самостійність української мови [4].

На сторінках журналу було чимало пізнавальних та науково-популярних розвідок, інформація про нові книги та наукові видання, етнографічні матеріали, зібрані читачами.

Безперечно, редакція регулярно повідомляла про діяльність “Академічного кружка”, “Общества им. Качковського”, товариства “Просвіта” тощо. Організаційним аспектам праці українських громадських товариств була присвячена остання сторінка кожного числа журналу.

У липні 1877 р. часопис перестав виходити у світ. Причиною цього було те, що русофільська молодь вийшла з редакції “Друга”, що зумовило втрату фінансової основи для його видання. Не останню роль в цьому також відіграв арешт провідних редакторів журналу – І.Франка та М.Павлика [1, с.426].

Безперечно, студентський часопис “Друг”, що видавався за фінансової підтримки русофільського товариства “Академічний кружок” та за активної участі народолюбів, був цікавим та змістовним, його публікації неабияк розширювали світогляд молоді людини. Незважаючи на це, на сторінках журналу відносно мало місця відводилося повідомленням із студентського середовища, інформації про діяльність молодіжних товариств.

Зробило спробу видати свій періодичний орган народолюбів студентське об’єднання “Академічне братство”, довкола якого гуртувалася й радикальна молодь. Перший і останній номер журналу “Товариш” побачив світ 24 липня 1888 р. Він виходив за підписом відповідального редактора С.Козловського, а до редколегії журналу, окрім студентів, належали О.Терлецький, М.Павлик, І.Франко. Останній фактично і виконував обов’язки відповідального редактора “Товариша”, тобто підбирав матеріал для студентського видання та готував його до друку [1, с.428].

У редакційній статті його видавці зазначили: “Від давна вже почувається у нас брак часописі, котра би, стоячи на широкій національній ґрунті, рівночасно старалась заповнювати рамки національні змістом сучасної європейської освіти і науки, і з того становища зумовила також критично відноситися до всього, що появляється у нас на полі духовного і літературного розвою” [2, с.1]. На їхню думку “Товариш” мав стати непересічним літературно-публіцистичним виданням для молоді, знайомити її з найкращими здобутками української та світової культур та об’єднати навколо національних ідей прихильників різних політичних поглядів. Зрозуміло, що такі амбітні завдання можна було виконати, публікуючи на сторінках журналу праці відомих літераторів, публіцистів та вчених. Саме тому, в першому номері побачили світ оповідання І.Франка, поезії О.Маковея, М.Старицького, К.Попович, гостро критичні статті М.Дра-

гоманова та І.Франка, цікава публіцистична розвідка М.Павлика про українську еміграцію у США та Канаді, літературно-критична стаття Н.Кобринської тощо. Короткі замітки про відомих українських літераторів та їхнє листування опублікували під назвою “Дрібні вісті і матеріали”. У рубриці “Рух науковий в студентських товариствах львівських” чимало різнопланової інформації про громадську діяльність українських студентів, зокрема, тих, що належали до “Академічного братства” [16, 17].

Незважаючи на те, що перше число “Товариша” загалом отримало схвальні відгуки від головного редактора часопису “Зоря” О.Борковського, непересічного вченого та публіциста М.Драгоманова, опозиція в товаристві, на чолі з В.Будзиновським та К.Трильовським, висловила неабияке невдоволення змістом часопису, зокрема, тим, що він занадто націоналістичний та не містив праць української студентської молоді. Саме тому, І.Франко відмовився надалі редагувати журнал, а на наступні його числа у членів “Академічного братства” не вистачало ні досвіду, ні коштів [1, с.428].

Важливу роль у консолідації українського студентства та учнів середніх шкіл у боротьбі за захист національних інтересів відіграло неофіційне періодичне видання товариства “Академічна громада” – “Молода Україна”. Перше його число побачило світ у січні 1900 р. Для редакційного комітету журналу, в якому працювали А.Крушельницький, В.Старосольський, Л.Цегельський, пріоритетним було висвітлення на його сторінках боротьби молоді за український університет у Львові, зокрема, тут знаходимо чимало інформації про віче 19 листопада 1901 р., яке неабияк активізувало студентський рух, сецесію українських студентів з Львівського університету цього ж року [3]. Саме ця подія й привела до поступового занепаду видання, адже члени його редакційного комітету переїхали до інших університетських міст. З 1902 р. часопис виходить нерегулярно, а в січні 1903 р. побачило його останнє число [1, с.431]. 1910 р. зроблено спробу відновити видання “Молодої України”. Вона стала друкованим органом Українського студентського союзу, довкола якого з 1909 р. об’єднувалися українські студенти Австро-Угорщини. Проте вдалося опублікувати лише шість чисел журналу, а в листопаді 1910 р. через брак коштів він перестав виходити у світ [1, с.438].

Варто зазначити, що редакція часопису приділяла увагу, не лише висвітленню суспільно важливих справ, але й національно-культурному руху в Галичині, намагалася опублікувати якомога більше матеріалів, які б розширювали світогляд молодого читача. Щодо літературних творів, то на сторінках “Молодої України” друкували поезії Лесі Українки, В.Пачовського, твори Леся Мартовича, С.Яричевського, В.Шурата тощо. В журналі чимало публіцистичних праць присвячених українській середній та вищій освіті, вшануванню пам’яті Т.Шевченка в Галичині та Буковині, науково-популярних статей, цікавих коротких заміток, некрологів, де повідомляли про смерть відомих українських діячів (О.Терлецького, П.Грабовського та інших) [12, 18, 19]. Інформацію про життя української університетської та гімназійної молоді як в Австро-Угорщині, так і в Наддніпрянщині знаходимо в рубриках “Хроніка з нашого життя”, “Дрібні вісті”, “Хроніка з чужого життя”. Тут також повідомляли про діяльність інших громадських товариств, зокрема, “Кружка українських дівчат”. У рубриці “Наука” цікавий пізнавальний матеріал про творчість та життєвий шлях Т.Шевченка, В.Стефаніка, М.Драгоманова, Г.Сковороди тощо.

Загалом часопис “Молода Україна” вирізнявся неабиякою змістовністю, оскільки дозволяє прослідкувати за активізацією українського студентського руху на початку ХХ ст., діяльністю українських студентських та інших організацій, як в Галичині, так і за її межами та їхнім внеском у поживлення національно-культурного життя українців краю.

Проте найбільше інформації про життя української студентської молоді в Австро-Угорщині та за її межами, зокрема, організаційну та просвітню працю, знаходимо на сторінках журналу “Шляхи”, що виходив у світ з квітня 1913 до березня 1914 рр.

Він став офіційним друкованим органом “Українського студентського союзу”. Щодо мети його видання, то в редакційній статті зазначалося, що часопис буде намагатися об’єднати студентські організації по обидва боки кордону, акцентувати увагу на найнагальніших проблемах українського студентства, щоб з’ясувати його роль у політичному та культурному житті української нації [9]. Варто зазначити, що автори журналу, серед яких були М.Грушевський, С.Дністрянський, М.Павлик, Р.Заклинський, М.Лозинський та інші опублікували чимало публіцистичних статей, присвячених вищевказаній проблематиці. Заслужують уваги цікаві повідомлення про вшанування українськими студентами пам’яті Т.Шевченка, М.Коцюбинського, Лесі Українки, 40-ліття творчої праці І.Франка. Особливою інформативністю відзначалися рубрики “Огляд студентського життя”, “Із українського студентського союзу”, де чимало відомостей про українські студентські товариства в різних містах Австро-Угорщини, розпорядження та рішення Головної ради “Українського студентського союзу”, матеріали про організаційну, просвітню та громадсько-політичну роботу секцій товариства [6, 10, 13]. Рецензії на українські та зарубіжні студентські періодичні видання спочатку публікували, серед іншого, в рубриці “Критика та бібліографія”, а згодом в окремій добірці матеріалів – “Огляд студентської преси”.

Неабияка роль часопису “Шляхи” у дослідженні статистики українського студентства Австро-Угорщини. Редакція журналу, за результатами опитування студентів, що навчалися у вищих навчальних закладах держави, опублікувала цінні статистичні відомості про чисельність студентів-українців на світських та теологічних факультетах університетів та товариства, до яких вони належать. Стаття О.Когути “Статистика українського студентства Австро-Угорщини” [11], який систематизував і прокоментував зібрану інформацію, безперечно, заслуговує уваги дослідників. Хоча, як зазначив автор, йому не вдалося отримати відомості про українців, що навчалися в Празі та студентів-теологів Чернівецького університету.

Незважаючи на те, що в Австро-Угорщині налічувалося понад 2 тисячі українських студентів, лише 60 з них передплачували “Шляхи”. Щоб покращити матеріальне становище видання, було вирішено, що кожен український студент має пожертвувати на нього 1 корону, а кожне студентське товариство – стати його передплатником [1, с.443]. Однак, зважаючи на фінансові труднощі та Першу світову війну журнал “Шляхи” перестав виходити у світ.

Загалом видання українських студентських товариств цікаві, неординарні; вони намагалися як проінформувати читачів про свою діяльність, так і об’єднати молодь навколо українських національних ідей. Проте для них характерними були непрофесійність (редактори, як правило, були аматорами в журналістиці), брак коштів (студенти здебільшого самостійно збирали гроші на їх публікацію) та короткий термін виходу у світ, що пояснювалося плинністю студентської генерації. Зрозуміло, що останній фактор неабияк вплинув на те, що преса студентських товариств, не дозволяє скласти цілісної картини громадської діяльності студентів та їхнього впливу на національно-культурний рух українців Галичини другої половини XIX – початку XX ст.

1. Благий В.Б. Українська студентська преса Галичини (60-ті рр. XIX ст. – 1914 р.) : історико-бібліографічний огляд / В. Б. Благий // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / за заг. ред. М. Романюка. – Львів, 1998. – Вип. V. – С. 421–453.
2. Від редакції // Товариш. – 1888. – Ч. 1 (10 липня). – С. 1–2.
3. Голоси в справі університетських подій // Молода Україна. – 1901. – Ч. 11 і 12. – С. 520–525.
4. Голось до Родимцев! // Другь. – 1875. – Ч. 13 (13 лип.).
5. Гурак І. “Молода Україна” : студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. XIX – початок XX ст.) / І. Гурак. – Івано-Франківськ : Вид-во ПП Третяк І. Я., 2007. – 280 с.
6. Дністрянський С. З нагоди другого всеукраїнського студентського з’їзду / С. Дністрянський // Шляхи. – 1913. – Ч. 7 (15 жовтня). – С. 34–35.

7. Драгоманов М. Перший лист до редакції “Друга” / М. Драгоманов // Драгоманов М. Вибрані твори. – Т. 1. – С. 397–401.
8. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1990. – 334 с.
9. Заклинський Р. Внутрішня перебудова / Р. Заклинський // Шляхи. – 1913. – Ч. 1 (1 квітня). – С. 1–2.
10. Із Українського Студентського Союзу // Шляхи. – 1913. – Ч. 1 (1 квіт.). – С. 14–15.
11. Когут О. Статистика українського студентства в Австрії / О. Когут // Шляхи. – Ч. 8–9 (1 листоп.). – С. 109–111.
12. Мелень Т. Павло Грабовський (некролог) / Т. Мелень // Молода Україна. – 1903. – Ч. 6–7. – С. 224–239.
13. Огляд студентського життя // Шляхи. – 1913. – Ч. 8–9 (1 листопада). – С. 111–113.
14. Павлик М. Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині / М. Павлик // Другь. – 1875. – Ч. 13–16.
15. Романюк М., Галушко М. Українські часописи Львова (1848–1939) / М. Романюк, М. Галушко. – Львів : Світ, 2001. – Т. 1. – 741 с.
16. Рух науковий в студентських товариствах львівських // Товариш. – 1888. – Ч. 1(10 лип.). – С. 90–96.
17. Товариш. – 1888. – Ч. 1 (10 лип.). – 116 с.
18. Труш І. Враження з могили Шевченка / І. Труш // Молода Україна. – 1901. – Ч. 5–6. – С. 161–163.
19. Гарасові обходи // Молода Україна. – 1901. – С. 181–217.
20. Франко І. Жінчина-мати / І. Франко // Другь. – 1875. – Ч. 22–23; 1876. – Ч. 2–3.

В статтє анализуєтьсє содержаніє україньскіх студентських обществ Галичини в 60-х гг. XIX – началє XX века. Автор предпріяла попытку исследовать как освещались на их страницах разные аспекты национально-культурного движения украинцев края на протяжении указанного временного промежутка.

Ключевые слова: периодические издания, украинские студенческие общества, Галичина, национально-культурное движение.

The article analyses the contents periodicals of Ukrainian student's societies in the 70-s years of the 19th – the beginning of 20th century. The authoress allow to find out how light up in the columns the press of various aspects of national and cultural life of Ukrainians of the region of the noted stretch of time.

Keywords: periodicals, Ukrainian student's societies, Galychyna, national and cultural movement.

УДК 94(477.83/86) “XIX – XX”
ББК 63.3(4Укр)52

Любов Сливка

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ТА МЕМУАРИ ЯК ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ДРІБНОЇ ШЛЯХТИ ГАЛИЧИНИ (XIX – поч. XX ст.)

Стаття присвячена джерельній базі дослідження дрібношляхетської верстви в Галичині впродовж XIX – початку XX ст. Незважаючи на соціально-економічні та суспільно-політичні перетворення, в XIX – на початку XX ст. в соціальній структурі українського населення Галичини продовжувала зберігатися відмінна верства – дрібна шляхта. У дослідженні проаналізовано мемуари, епістолярії (листування), описи подорожей мандрівників, як окрему групу джерел про етносоціальний розвиток дрібної шляхти, регіони розселення, особливості її культури і побуту, відносини між шляхтою і селянами. Комплексний аналіз даної групи джерел засвідчив збереження шляхетської самосвідомості серед галицьких українців. Однак при використанні в наукових дослідженнях мемуарів та епістоляріїв слід враховувати їхню суб’єктивність, світоглядні позиції авторів.

Ключові слова: історичні джерела, мемуари, епістолярії, дрібна шляхта, соціальна група, Галичина, етнічна ідентифікація, соціальна (шляхетська) свідомість.

Мемуари, листи, автобіографії утворюють унікальну групу джерел, що відображають настрої певної епохи. Ці важливі історичні “свідки” займають чільне місце в науковій роботі дослідника. В них сконцентровано великий практичний досвід. Спогади значно розширюють джерельну базу історичної науки та доповнюють відомості, зосереджені в опублікованих і неопублікованих джерелах. Часто їх автори фіксували те,